

'VERZUILING'

waren toen reeds tekenen zichtbaar dat de invloed van de kerken, neemt men ze als één geheel, afnam. Het aantal priesterwijdingen begon al in de eerste naoorlogse jaren sterk terug te lopen, in Amsterdam ging in '46 al bijna 40% van alle katholieken niet meer regelmatig ter kerke en de cijfers voor de andere grote steden in het westen des lands werden een jaar later even verontrustend geacht. Veranderde de publieke moraal? 'Na 1945', aldus in '84 de historicus H. van Galen Last, 'had de jeugd de strijd' (een strijd voor vernieuwing en tegen verstarring) 'verloren, maar uit literatuur en kunst kon blijken dat het verzet niet was gebroken.'¹ Inderdaad, niet zonder aanvankelijk grote, ja furieuze weerstand te ontmoeten begonnen jonge schrijvers als W. F. Hermans en G. K. van het Reve de heersende publieke moraal te ontmaskeren. Hun werk en dat van een nieuwe generatie op spontaniteit gerichte dichters en van de kunstenaars van de Cobra-groep² behelsden de aankondiging van nieuwe normen op alle gebieden van de kunst, ja van het leven. Het waren, als zo vaak, jonge kunstenaars wier werken, vogels gelijk, het nieuwe land aankondigden dat nog onder de kim lag. Achter elk geldend gezag zou een vraagteken worden geplaatst – Nederland werd ongehoorzaam.

★

De 'omslag' in de publieke moraal tekende zich in de eerste plaats af op alle levensgebieden die met de seksualiteit te maken hadden – het algemeen ter beschikking komen van de anti-conceptie-pil ('62) speelde daarbij een belangrijke rol. Binnen enkele jaren voltrok zich, ongeveer van de tweede helft van de jaren '60 af, wat de socioloog G. A. Kooy in '80 'een seksuele revolutie' noemde.³ Ook minderjarigen konden vrij voorbehoedsmiddelen kopen en die middelen mochten, anders dan vroeger, vrij ten verkoop worden aangeboden. Sex-advertenties werden voor de dag- en weekbladers een bron van inkomsten, het ene sex-theater en de ene sex-winkel na de andere werden geopend. Homofiele mannen en lesbische vrouwen kwamen vrij voor hun geaardheid uit

¹ H. van Galen Last in *Spiegel Historiae*, juli-aug. 1984, p. 360. ² Een groep van Nederlandse kunstenaars die samenwerkte met Deense en Belgische kunstenaars – het begrip 'Cobra' was gevormd uit de beginletters van Copenhagen, Brussel en Amsterdam. ³ G. A. Kooy in *Nederland na 1945. Beschouwingen over ontwikkeling en beleid* (1980), p. 53.